

เอกสารวิชาการส่วนบุคคล
(Individual Study)

หลักประชาธิปไตยกับเศรษฐกิจพอเพียง

จัดทำโดย

นายอมสิน ชีวะพฤษช์

รหัส ๕๙๐๔๔๙

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอบรม
หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๔
วิทยาลัยรัฐธรรมนูญ
สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

ลิขสิทธิ์ของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

หลักประชาธิปไตยกับเศรษฐกิจพอเพียง

นายอมสิน ชีวะพุกษ์^๑

บทคัดย่อ

ลักษณะการปกครองแบบประชาธิปไตย เป็นการยึดหลักว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน หรืออำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศเป็นของประชาชน ซึ่งในปัจจุบันนี้มีการนำเอาระบบประชาธิปไตยโดยผู้แทนหรือประชาธิปไตยโดยอ้อมมาใช้ เนื่องจากจำนวนประชากรมีมากเกินไปที่จะให้โอกาสประชาชนผู้เป็นพลเมืองทุกคนเข้ามาใช้สิทธิในการปกครองประเทศได้โดยตรง

ตลอดระยะเวลาอันยาวนานกว่า ๖ ทศวรรษ นับแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติบรมราชาภิเษกภายใต้ฉัตรพญามหาเศวตฉัตร ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณภายในพระบรมมหาราชวัง มีพระปฐมบรมราชโองการว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” ด้วยพระองค์ได้ทรงอุทิศกำลังพระวรกายและกำลังพระสติปัญญา บำเพ็ญพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่นานัปการ โดยคำนึงถึงประโยชน์สุขของพสกนิกรทุกหมู่เหล่าเป็นที่ตั้ง โดยพบว่าทรงย้ำแนวทางการพัฒนาบนหลักความคิดพึ่งตนเองเพื่อให้เกิดความพอมีพอกิน พอมีพอใช้ โดยใช้หลักความพอประมาณ ตระหนักถึงการพัฒนาเป็นขั้นเป็นตอนที่ถูกต้องตามหลักวิชา ทั้งนี้แนวทางประชาธิปไตยแบบพอเพียง (Sufficiency Democracy) นี้เป็นการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาผสมเข้ากับแนวคิด ทฤษฎีและหลักการของการปกครองระบอบประชาธิปไตย ซึ่งแนวทางประชาธิปไตยแบบพอเพียงนี้จะสมบูรณ์ได้ก็ต่อเมื่อได้ถูกนำมาปฏิบัติทั้ง ๒ ภาคส่วนของการเมืองการปกครองนั่นคือ (๑) ภาคส่วนของกฎเกณฑ์และสถาบัน (Hardware) ซึ่งประกอบไปด้วย สถาบันพระมหากษัตริย์ พี่น้องประชาชนกลุ่มอาชีพเกษตรกรในต่างจังหวัดและกลุ่มอาชีพรับจ้างในกรุงเทพมหานคร กลุ่มคนชั้นกลาง และกลุ่มข้าราชการ และ (๒) ภาคส่วนของวัฒนธรรมทางการเมือง (Software) นั่นคือ การใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนส่วนรวมผู้เป็นเจ้าของอำนาจอย่างแท้จริง และด้วยใจเป็นธรรม

คำสำคัญ หลักประชาธิปไตย, เศรษฐกิจพอเพียง, แนวทางประชาธิปไตยแบบพอเพียง

^๑ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงคมนาคม สำเร็จการศึกษาในปริญญา เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต จาก Aigarh University, INDIA และ บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทนำ

อับราฮัม ลินคอล์น ได้กล่าวถึง “ประชาธิปไตย” ไว้ว่า เป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชน (government of the people, by the people and for the people)^๒ จากคำจำกัดความดังกล่าวจึงอาจกล่าวได้ว่า ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจที่แท้จริง และเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการประชาธิปไตย ดังนั้น การพัฒนาความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยให้กับประชาชนจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ ควรให้ประชาชนได้เรียนรู้ที่จะปกครองตนเองให้มีความเข้มแข็งเสียก่อน โดยเริ่มจากสังคมเล็ก ๆ เช่น ครอบครัว หมู่บ้าน ตำบล แล้วจึงค่อยพัฒนาไปสู่การปกครองในระดับประเทศต่อไป เงื่อนไขสำคัญประการหนึ่งของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยของประเทศที่พัฒนาแล้ว คือประชาชนจะต้องมีสถานะทางเศรษฐกิจที่เข้มแข็ง สามารถพึ่งพาตนเองได้เสียก่อน มิฉะนั้นจะทำให้ประชาชนมุ่งสนใจเรื่องของปากท้อง การทำมาหากินมากกว่าที่จะสนใจการเมือง เพราะคิดว่าการเมืองเป็นเรื่องที่ไกลตัว เป็นเรื่องของผลประโยชน์ เกี่ยวข้องกับนักการเมืองเท่านั้น ดังนั้นการเสริมสร้างประชาธิปไตยให้กับประชาชนจึงควรเริ่มจากการเสริมสร้างความเข้มแข็งในกิจกรรมที่ไม่ใช่การเมือง เช่น กิจกรรมที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจ การหาเลี้ยงชีพ ชีวิตความเป็นอยู่ เมื่อประชาชนมีความเป็นอยู่ดีขึ้นแล้ว จึงสร้างเสริมด้านความเชื่อ ศรัทธา ศาสนาซึ่งเป็นด้านจิตใจ เมื่อหลอมรวมจิตใจได้แล้วจึงส่งเสริมกิจกรรมด้านการอยู่ร่วมกันความพอเพียง การร่วมมือร่วมใจกัน เพื่อให้ชุมชนพัฒนาเป็นชุมชนเข้มแข็ง การสร้างกิจกรรมให้ประชาชนได้เรียนรู้ที่จะปกครองตนเองและพึ่งพาตนเองได้ เป็นรากฐานที่สำคัญและมั่นคงในการพัฒนาประเทศด้านประชาธิปไตย เมื่อประชาชนมีความเชื่อ มีความรู้มีประสบการณ์ ในการปกครองตนเอง มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นเพียงพอแล้ว จึงค่อยขยายไปสู่กิจกรรมที่เป็นการเมืองต่อไป และต้องสร้างความเข้าใจให้ประชาชนเห็นด้วยว่า ประชาธิปไตยกับการเมืองไม่ใช่มีเฉพาะการมีส่วนร่วมเพียงแค่การไปเลือกตั้งเท่านั้น แนวทางการพัฒนานี้สอดคล้องกับแนวคิดของชโยนนันต์ สมุทวณิช ที่ว่าการพัฒนาการเมืองการปกครองไปสู่ประชาธิปไตยนั้น ควรเริ่มจากกิจกรรมที่ไม่ใช่กิจกรรมทางการเมือง ไปสู่กิจกรรมที่เป็นกิจกรรมทางการเมือง (from non-political action to political action)^๓

ด้วยเหตุนี้ การนำหลักประชาธิปไตยมาใช้ร่วมกับเศรษฐกิจพอเพียง จึงมีความสอดคล้องกับโครงสร้างทางสังคมของประเทศไทย ที่สามารถนำมาใช้ในลักษณะสายกลางหรือที่เรียกว่า “ประชาธิปไตยแบบพอเพียง” โดยการส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้เกี่ยวกับการปกครอง ในระบอบประชาธิปไตย และให้มีส่วนร่วมทางการเมือง เนื่องจากการเมืองเป็นเรื่องที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่

^๒ ลิซิด ธีรเวคิน, ๒๕๕๒, การเมืองและประชาธิปไตย, หน้า

^๓ ชโยนนันต์ สมุทวณิช, ๒๕๕๔, Non-political action to political action, หน้า ๑๖.

ของทุกคนในสังคม จึงจำเป็นที่ทุกคนจะต้องได้รับความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมือง อันจะช่วยให้ประชาชนสามารถตัดสินใจทางการเมืองได้ถูกต้อง พร้อมกับนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ที่ทรงพระราชทานให้แก่ประชาชนไทยมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศต่อไป^๔

ความหมายของหลักประชาธิปไตย

ลักษณะการปกครองแบบประชาธิปไตย คือ การยึดหลักว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนหรืออำนาจอิสระในการปกครองประเทศเป็นของประชาชน^๕

การปกครองในระบอบประชาธิปไตยเริ่มมีขึ้นครั้งแรกที่นครรัฐกรีกโบราณเมื่อประมาณ ๕๐๐ ปีก่อนคริสตกาล ซึ่งเป็นประชาธิปไตยแบบโดยตรง การที่นครรัฐกรีกสามารถปฏิบัติระบอบประชาธิปไตยโดยตรงได้ก็เป็นเพราะพระนครมีอาณาเขตไม่กว้างขวางและมีจำนวนประชากรไม่มากนัก แต่ในปัจจุบันนี้ไม่สามารถนำระบอบประชาธิปไตยโดยตรงมาใช้ได้ เพราะจำนวนประชากรมีมากเกินไปที่จะทำให้โอกาสประชาชนผู้เป็นพลเมืองทุกคนเข้ามาใช้สิทธิในการปกครองประเทศได้โดยตรง ดังนั้นระบอบประชาธิปไตยที่ใช้กันอยู่ในทุกวันนี้จึงเป็นระบอบประชาธิปไตยโดยผู้แทนหรือประชาธิปไตยโดยอ้อม

ประชาธิปไตยโดยตรง (Direct Democracy) หมายถึง การให้ประชาชนผู้เป็นพลเมืองมีสิทธิโดยตรงในการปกครองหรือการวินิจฉัยตัดสินปัญหาของประเทศ กล่าวคือ พลเมืองมีสิทธิเข้าร่วมเป็นสมาชิกสภาประชาชนซึ่งทำหน้าที่เป็นสถาบันสูงสุดในการแสดงเจตจำนงของรัฐ

ประชาธิปไตยโดยอ้อม (Indirect Democracy) หรือประชาธิปไตยโดยผู้แทนหรือประชาธิปไตยแบบตัวแทน (Representative Democracy) หมายถึง การให้ประชาชนผู้เป็นพลเมืองมีสิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งผู้แทนราษฎรเข้าไปทำหน้าที่แทนตัวเองในรัฐสภา และเจตจำนงของรัฐสภาถือเป็นความต้องการของประชาชน เช่น ประชาธิปไตยแบบรัฐสภาของไทย อังกฤษ หรือประชาธิปไตยแบบประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกา ฯลฯ

หลักประชาธิปไตยมีประเด็นที่ต้องพิจารณา ๓ ประการ คือ อุดมการณ์ประชาธิปไตย การปกครองแบบประชาธิปไตย และวิถีชีวิตประชาธิปไตย

^๔ บุศรา นิยมเวช, ๒๕๕๕, ประชาธิปไตยแบบพอเพียงในประเทศไทย, หน้า ๔๘

^๕ เวชพล อ่อนละมัย, ๒๕๕๘, หลักประชาธิปไตย, หน้า ๑

อุดมการณ์ประชาธิปไตย

อุดมการณ์ประชาธิปไตยจะเน้นในเรื่องสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคส่วนบุคคลควบคู่กันไป

สิทธิเสรีภาพ

สิทธิ หมายถึง อำนาจอันชอบธรรมหรือความสามารถที่จะกระทำการใด ๆ ได้โดยชอบธรรม โดยอำนาจอื่นแม้กระทั่งอำนาจของรัฐจะก้าวล่วงในสิทธิของบุคคลไม่ได้

เสรีภาพ หมายถึง ความมีอิสระในการกระทำการใด ๆ ได้ตามความปรารถนา แต่มีขอบเขตจำกัดว่า การกระทำนั้น ๆ จะต้องไม่ละเมิดกฎหมายหรือไม่ละเมิดสิทธิของบุคคลอื่น

สิทธิและเสรีภาพในระบอบประชาธิปไตยจำแนกได้ดังนี้

๑. เสรีภาพในการพูด การพิมพ์ และการโฆษณา โดยรัฐประชาธิปไตยจะอนุญาตให้มีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น แต่ต้องไม่หยาบคายลามก หมิ่นประมาท หรือละเมิดสิทธิของบุคคลอื่น

เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นนี้มีค่าสูงมาก เพราะเชื่อว่า หากยอมให้ทุกฝ่ายได้แสดงความคิดเห็นอย่างเสรีแล้ว การขัดแย้งกันอย่างรุนแรงจะไม่เกิดขึ้น

๒. เสรีภาพในการนับถือศาสนา คนทุกคนย่อมมีสิทธิโดยสมบูรณ์ที่จะเลือกนับถือหรือศรัทธาในศาสนาใดศาสนาหนึ่ง เพราะศาสนาเป็นเรื่องของความเชื่อถือ แต่บุคคลก็ไม่สามารถที่จะปฏิเสธกฎหมายของรัฐซึ่งขัดแย้งกับหลักการทางศาสนาของเขา แต่ในบางประเทศที่เคารพเสรีภาพสูงมาก เช่น สหรัฐอเมริกา การหลีกเลี่ยงกฎหมายของประเทศเพราะขัดกับหลักการทางศาสนา ได้รับการยอมรับว่าเป็นการกระทำที่ไม่ผิดกฎหมาย จึงไม่ต้องรับโทษ

๓. เสรีภาพในการสมาคมหรือรวมกลุ่ม โดยต้องอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์แห่งกฎหมาย และไม่เป็นอันตรายหรือไม่เป็นอุปสรรคต่อผลประโยชน์ของสังคมโดยรวม トラบเท่าที่การกระทำนั้นเป็นไปอย่างสันติและไม่เกินเลยขอบเขตแห่งกฎหมาย

๔. สิทธิในทรัพย์สิน คนทุกคนมีสิทธิที่จะมีทรัพย์สินสมบัติเป็นของตนเอง รัฐจะต้องทำหน้าที่ป้องกันภัยอันอาจเกิดต่อทรัพย์สินของประชาชนภายในรัฐ

- **สิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย** บุคคลจะต้องไม่ถูกลงโทษถึงแก่ชีวิตเสียอิสรภาพหรือเสียทรัพย์สินโดยปราศจากการพิจารณาตามกระบวนการแห่งกฎหมาย

- **สิทธิส่วนบุคคล** สิทธิมูลฐานที่ถือเป็นสิทธิส่วนบุคคล เช่น เสรีภาพในชีวิตและร่างกาย การเลือกประกอบอาชีพ การสมรส การหย่าร้าง ฯลฯ โดยบุคคลทุกคนย่อมมีเสรีภาพตราบเท่าที่ไม่ขัดต่อกฎหมาย

ความเสมอภาค

ความเสมอภาคในระบอบประชาธิปไตยจำแนกออกได้ ๕ ประการ^๖ คือ

๑. ความเสมอภาคทางการเมือง หมายถึง การที่บุคคลทุกคนมีสิทธิที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมการเมือง เช่น สิทธิเลือกตั้งเมื่ออายุถึงเกณฑ์ สิทธิสมัครรับเลือกตั้งเมื่อมีคุณสมบัติครบถ้วน เป็นต้น

๒. ความเสมอภาคต่อการปฏิบัติของกฎหมาย หมายถึง บุคคลจะได้รับการคุ้มครองจากกฎหมายโดยเท่าเทียมกัน เมื่อกระทำความผิด การลงโทษและการได้รับเหตุอันควรปรานีจะต้องใช้กฎหมายเดียวกัน

๓. ความเสมอภาคในโอกาส หมายถึง คนทุกคนจะต้องได้รับโอกาสที่จะใช้ความสามารถของเขาในการศึกษา การประกอบธุรกิจการงาน และการแสวงหาความเจริญก้าวหน้าหรือเลื่อนสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมโดยทัดเทียมกัน เช่น การมีมหาวิทยาลัยรามคำแหง เป็นต้น

๔. ความสามารถภาคทางเศรษฐกิจ หมายถึง สภาพความใกล้เคียงกันในฐานะทางเศรษฐกิจ แต่ไม่ได้หมายถึง การที่คนทุกคนจะต้องมีรายได้เท่าเทียมกัน โดยจะต้อง

- มีการกระจายรายได้ที่เป็นธรรม เพื่อมิได้เกิดช่องว่างระหว่างชนชั้นมากนัก เช่น การเก็บภาษีในอัตราก้าวหน้า เป็นต้น

- บุคคลควรมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจพอสมควร คือ มีรายได้เพียงพอในการดำรงชีพ เช่น การกำหนดอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ การใช้สิทธิคนยากจนรับการรักษาพยาบาลฟรีหรือโดยบาย ๓๐ บาท รักษาทุกโรค และสวัสดิการต่าง ๆ เป็นต้น

๕. ความเสมอภาคทางสังคม คนทุกคนจะต้องได้รับการเคารพว่า ความเป็นคนนั้นมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน ในฐานะของความเป็นมนุษย์เหมือนกัน

การปกครองแบบประชาธิปไตย

ระบอบประชาธิปไตย (Democracy) หมายถึง ระบบการปกครองที่ประชาชนเป็นใหญ่ ดังนั้นการปกครองที่เป็นประชาธิปไตยก็คือ รูปการปกครองที่ยึดถืออำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนประเทศที่เป็นประชาธิปไตยนั้นจำเป็นต้องมีรัฐธรรมนูญ เพราะรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายหลักหรือเป็นกติกาที่กำหนดแนวทางสำหรับการที่รัฐจะใช้อำนาจปกครองประชาชน และมีหลักการจัดระเบียบการปกครองแต่รัฐธรรมนูญก็ไม่ใช่เครื่องหมายแสดงความเป็นประชาธิปไตย เพราะประเทศที่ปกครองด้วยระบอบเผด็จการก็มีรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกัน การที่จะพิจารณาว่าประเทศใดเป็นประชาธิปไตยหรือไม่จึงต้องดูว่ารัฐธรรมนูญของประเทศนั้นให้ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยหรือไม่

^๖ เวชพล อ่อนละมัย, ๒๕๕๘, หลักประชาธิปไตย, หน้า ๓

ลักษณะสำคัญของการปกครองแบบประชาธิปไตยสามารถพิจารณาได้จาก รัฐบาล การเลือกตั้งและการปกครองโดยเสียงข้างมาก

รัฐบาล

ลักษณะของรัฐบาลที่เป็นประชาธิปไตย คือ “ รัฐบาลของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน ” ซึ่งเป็นวาทะของอับราฮัม ลินคอล์น (Abraham Lincoln) อดีตประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกา^๗

การที่รัฐบาลใดจะได้รับการยอมรับว่าเป็นประชาธิปไตยจะต้องมีลักษณะครบทั้ง ๓ ประการ คือ

รัฐบาลของประชาชน หมายถึง รัฐบาลจะต้องมาจากการเลือกตั้งของประชาชน และประชาชนสามารถเปลี่ยนแปลงผู้ปกครองได้ด้วยการไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง นั่นคือ ประชาชนอยู่ในฐานะเป็นเจ้าของรัฐบาลซึ่งบ่งชี้ถึงมิติของการปกครองในด้านความเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย

รัฐบาลโดยประชาชน หมายถึง ประชาชนหรือพลเมืองทุกคนมีสิทธิที่จะเป็นผู้ปกครองได้ ถ้าหากได้รับเสียงสนับสนุนจากประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ

รัฐบาลเพื่อประชาชน หมายถึง รัฐบาลจะต้องมีจุดประสงค์เพื่อความผาสุกของประชาชน และจะต้องมีการกำหนดวาระในการดำรงตำแหน่ง เช่น ทุก ๔ ปี ฯลฯ เพื่อจะได้เป็นหลักประกันว่าผู้ปกครองจะต้องปกครองเพื่อประชาชน หากผันแปรจากจุดหมายนี้ ประชาชนจะได้มีโอกาสเปลี่ยนผู้ปกครองผ่านทาง การเลือกตั้ง

การเลือกตั้ง

ประเทศประชาธิปไตยจำเป็นต้องมีการเลือกตั้ง เพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลสามารถเสนอตัวเข้ารับใช้ส่วนรวมโดยการสมัครรับเลือกตั้ง และเปิดโอกาสให้พลเมืองใช้สิทธิในการที่จะเลือกบุคคลที่ตนต้องการให้เป็นผู้ปกครอง หรือเป็นผู้ใช้สิทธิเป็นปากเสียงแทนตนในสภา ในระบอบประชาธิปไตยนั้น การมีสิทธิเลือกตั้งเพียงอย่างเดียวยังไม่เป็นการเพียงพอ ต้องมีหลักประกันในการใช้สิทธิในการใช้สิทธิ นั้นด้วยว่า สามารถใช้ได้อย่างเสรีเต็มที่และมีโอกาสเลือกสรรตัวบุคคลที่ต้องการจริง ๆ คือ ต้องมีการลงคะแนนแบบลับ (Secret Ballot)

การปกครองโดยเสียงข้างมาก

การปกครองโดยเสียงข้างมาก หมายถึง บุคคลที่ประกอบกันขึ้นเป็นรัฐบาล นั้นถ้าหากไม่ได้รับเลือกตั้งจากราษฎรโดยตรงแล้ว ก็ต้องเป็นคณะบุคคลที่ได้รับการยอมรับจากเสียงข้างมากของผู้

^๗ เวชพล อ่อนละมัย, ๒๕๕๘, หลักประชาธิปไตย, หน้า ๔

แทนที่ได้รับการเลือกตั้งเข้ามา โดยการออกกฎหมาย การวินิจฉัยปัญหา หรือการตัดสินใจในนโยบายต่าง ๆ ต้องเป็นไปตามความเห็นชอบของเสียงข้างมากของผู้แทนในสภา

ในระบอบประชาธิปไตยมิได้หมายความว่าเพียงการยึดหลักเสียงข้างมากเท่านั้น แต่จะต้องมีหลักประกันสำหรับเสียงข้างน้อยด้วย นั่นคือ สิทธิขั้นพื้นฐานของเสียงข้างน้อยจะต้องได้รับการเคารพ เป็นเสียงข้างมากจะละเมิดหรือก้าวก่ายสิทธิของเสียงข้างน้อยจึงถือเป็นการใช้ “ กฎหมู่ ”

- นอกจากนี้ความเห็นหรือทัศนะของเสียงข้างน้อยจะต้องได้รับการรับฟัง เพราะในระบอบประชาธิปไตยนั้นต้องเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายหรือผู้ที่มีความคิดเห็นแตกต่างได้เผยแพร่ทัศนะหรือแนวความคิดของเขา

- ทัศนะหรือความคิดเห็นที่ปราศัยต่อเสียงข้างมากหรือตกเป็นเสียงข้างน้อยนั้นไม่ได้หมายความว่า จะต้องสูญหายไปโดยสิ้นเชิง แต่อาจจะกลับมาเป็นทัศนะที่ได้รับการยอมรับหรือเป็นเสียงข้างมากในโอกาสต่อไปได้

วิถีชีวิตประชาธิปไตย

ลักษณะสำคัญของวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย อาจจำแนกได้ดังนี้

๑. เคารพเหตุผลมากกว่าบุคคล โดยไม่ศรัทธาบุคคลใดถึงขั้นบูชานิยบุคคล (แต่ก็ต้องกตัญญูต่อญาติผู้ใหญ่และผู้มีพระคุณ) จะต้องไม่เคร่งครัดเรื่องระบบอาวุโส (แต่ก็ต้องให้ความเคารพผู้อาวุโส)

ประชาธิปไตยจะดำเนินไปได้ด้วยดีก็ต่อเมื่อมีการรับฟังความคิดเห็นของทุกฝ่าย เพื่อค้นหาเหตุผลและความถูกต้องที่แท้จริง เพราะเหตุผลเท่านั้นที่จะจรรโลงให้ประชาธิปไตยดำเนินไปได้ และประชาธิปไตยเชื่อวามมนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเหตุผล

๒. รู้จักการประนีประนอม คือ ยอมรับการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ไม่นิยมความรุนแรง ต้องรู้จักยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ไม่ยึดมั่นหรือตั้งต้นแต่ความคิดเห็นของตนเองโดยไม่ยอมผ่อนปรนแก้ไข และต้องยอมเปลี่ยนแปลงแก้ไขความคิดเห็นของตนเองเมื่อผู้อื่นมีความคิดเห็นที่ดีกว่า

ปรัชญาประชาธิปไตย โดยพื้นฐานไม่ปรารถนาให้มีการใช้กำลังและการล้มล้างด้วยวิธีการรุนแรง เพราะถ้ามีการใช้กำลังและความรุนแรงแล้ว ก็แสดงให้เห็นว่ามนุษย์ไม่มีหรือไม่ใช่เหตุผล ซึ่งก็ขัดกับหลักความเชื่อขั้นมูลฐานของประชาธิปไตยที่ถือว่ามนุษย์มีเหตุผล

๓. มีระเบียบวินัย คือ ต้องปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมืองอย่างสม่ำเสมอ และช่วยทำให้กฎหมายของบ้านเมืองมีความศักดิ์สิทธิ์โดยไม่ยอมให้ผู้ใดมาละเมิดตามอำเภอใจ แต่ถ้ามีความรู้สึก

กฎหมายที่ใช้อยู่ไม่เป็นธรรม ก็ต้องหาทางเรียกร้องให้มีการแก้ไขกฎหมายนั้น มิใช่ฝ่ายผิดหรือไม่ยอมรับ

การใช้เสรีภาพเกินขอบเขตจนละเมิดหรือก้าวก่ายในสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น ย่อมทำให้เกิดความไม่สงบขึ้นในสังคม เพราะสังคมที่ไม่มีการจำกัดในเรื่องสิทธิเสรีภาพเหล่านั้นหาใช่สังคมประชาธิปไตยไม่แต่เป็นสังคมอนาธิปไตยที่เปรียบเสมือนไม่มีรัฐบาล ไม่มีกฎหมาย ไร้ระเบียบวินัยทางสังคมโดยสิ้นเชิง

๔. มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ซึ่งเกิดขึ้นจากความรู้สึกของคนในสังคมว่า ตนเป็นเจ้าของประเทศ และประเทศเป็นของคนทุกคน โดยสำนึกว่า การที่ตนได้รับการศึกษา สามารถทำมาหาเลี้ยงชีพและดำรงชีวิตอยู่ได้ก็เพราะสังคมอันเป็นส่วนรวมของทุกคน ดังนั้นจึงต้องมีหน้าที่ทำประโยชน์ให้เป็นการตอบแทน

นอกจากนี้ลักษณะวิถีชีวิตประชาธิปไตยยังมีอีกหลายประเด็น เช่น ต้องเป็นคนหนักแน่นไม่หุเบา, ต้องไม่เชื่ออะไรง่าย ๆ มีทัศนคติที่ดีต่อคนอื่น, ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น, เคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์, มีน้ำใจเป็นนักกีฬาคือรู้แพ้รู้ชนะ เป็นต้น

แนวทางประชาธิปไตยแบบพอเพียง” (Sufficiency Democracy)

๑. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ

๑.๑ ประมวลพระราชดำรัส

ตลอดระยะเวลาอันยาวนานกว่า ๖ ทศวรรษ นับแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติบรมราชาภิเษกภายใต้ฉัตรพญามหาเศวตฉัตร ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณภายในพระบรมมหาราชวัง มีพระปฐมบรมราชโองการว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” นั้นเป็นที่ประจักษ์แจ้งว่าพระบรมเดชาานุภาพ และพระบุญญาบารมีของพระองค์ตั้งฝนดับไฟในแผ่นดินหลายครั้งหลายครา ด้วยพระองค์ได้ทรงอุทิศกำลังพระวรกายและกำลังพระสติปัญญา บำเพ็ญพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่นานัปการ โดยคำนึงถึงประโยชน์สุขของพสกนิกรทุกหมู่เหล่าเป็นที่ตั้ง

หลายคนอาจเข้าใจว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานแนวคิด เศรษฐกิจพอเพียงให้แก่ประชาชนชาวไทย เมื่อคราวบ้านเมืองเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ จากพระราชดำรัสที่พระราชทานแก่คณะบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ถวายพระพรชัยมงคล เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๐ ความตอนหนึ่งว่า

“...การที่จะเป็นเสือนั้นไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เรามีเศรษฐกิจแบบพอมือพอกิน แบบพอมือพอกิน นั้นหมายความว่า อุ้มชูตัวเองได้ ให้มีพอเพียงกับตัวเอง อันนี้ก็เคยบอก ว่า ความพอเพียงนี้ไม่ได้หมายความว่าทุกครอบครัวจะต้องผลิตอาหารของตัวเอง จะต้องทอผ้าใส่เอง อย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้านหรือในอำเภอจะต้องมีความพอเพียงพอสมควร บางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้ มากกว่าความต้องการก็ขายได้ แต่ขายในที่ไม่ห่างไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก อย่างนี้ท่านนักเศรษฐกิจต่างก็มาบอกว่าล้าสมัย จริงอาจจะล้าสมัย คนอื่นเขาต้องมีเศรษฐกิจที่ต้องมีการแลกเปลี่ยน เรียกว่า เศรษฐกิจการค้า ไม่ใช่เศรษฐกิจพอเพียง เลย์รู้ลึกลงว่าไม่หุ่หุ่ แต่เมืองไทยเป็นประเทศที่มีบุญอยู่ว่า ผลิตให้พอเพียงได้..”

สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องของเศรษฐกิจแบบค้าขาย ภาษาฝรั่งเขาเรียก Trade Economy ไม่ใช่แบบพอเพียง ซึ่งฝรั่งเขาเรียก Self – Sufficient Economy ที่ไหนทำแบบ Self – Sufficient Economy คือเศรษฐกิจแบบพอเพียงกับตัวเอง เราก็อยู่ได้ไม่ต้องเดือดร้อน..

ถ้าสามารถที่จะเปลี่ยนไป ทำให้กลับเป็นเศรษฐกิจแบบพอเพียง ไม่ต้องทั้งหมด แม้แค่ครึ่งก็ไม่ต้อง อาจจะสักเศษหนึ่งส่วนสี่ ก็จะสามารถอยู่ได้ การแก้ไขอาจจะต้องใช้เวลา ไม่ใช่ง่าย ๆ โดยมากคน ก็ใจร้อน เพราะเดือดร้อน แต่ว่าถ้าทำตั้งแต่เดี๋ยวนี้ก็สามารถที่จะแก้ไขได้..”

แต่หากศึกษาอย่างถ่องแท้จากพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระองค์แล้ว จะพบว่าทรงย้ำแนวทางการพัฒนาบนหลักความคิดพึ่งตนเองเพื่อให้เกิดความพอมือพอกิน พอมือพอใช้ โดยใช้หลักความพอประมาณ ตระหนักถึงการพัฒนาเป็นขั้นเป็นตอนที่ถูกต้องตามหลักวิชา ซึ่งรู้จักกันต่อมาในปัจจุบันว่าเป็นปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้น แท้จริงแล้วเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงนี้ได้มีพระราชดำรัสมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๗ ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร แก่ผู้สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๑๗ ความตอนหนึ่งว่า

“... ในการพัฒนาประเทศนั้นจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้นเริ่มด้วยการสร้างพื้นฐาน คือความมีกินมีใช้ของประชาชนก่อนด้วยวิธีการที่ประหยัดระมัดระวัง แต่ถูกต้องตามหลักวิชาเมื่อพื้นฐานเกิดขึ้น มั่งคั่งพอควรแล้วจึงค่อยสร้าง เสริมความเจริญขั้นสูงขึ้นตามลำดับต่อไป... การถือหลักที่จะส่งเสริมความเจริญ ให้ค่อยเป็นไปตามลำดับด้วยความรอบคอบระมัดระวังและประหยัดนั้นก็เพื่อ ป้องกันความผิดพลาดล้มเหลว และเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จได้แน่นอนบริบูรณ์...”

และอีกคำรบหนึ่งคือ พระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ถวายพระพรชัยมงคล เนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัยสวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๑๗ ความตอนหนึ่งว่า

“...คนอื่นจะว่าอย่างไรก็ช่างเขา จะว่าเมืองไทยล้าสมัย ว่าเมืองไทยเชย ว่าเมืองไทยไม่มีสิ่งทันสมัยใหม่ แต่เราอยู่พอมือพอกิน และขอให้ทุกคนมีความปรารถนาที่จะให้เมืองไทย พออยู่พอกิน

มีความสงบ และทำงานตั้งจิตอธิษฐานตั้งปณิธาน ในทางนี้ที่จะให้เมืองไทยอยู่แบบพอลูฟอกิน ไม่ใช่ว่าจะรุ่งเรืองอย่างยอด แต่เรามีความพอลูฟอกิน มีความสงบ เปรียบเทียบกับประเทศอื่น ๆ ถ้าเรารักษาความพอลูฟอกินนี้ได้ เราก็จะยอดเยี่ยมได้ ประเทศต่าง ๆ ในโลกนี้กำลังตก กำลังแย่ กำลังยุ่ง เพราะแสวงหาความยิ่งยวด ทั้งในอำนาจ ทั้งในความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ทางอุตสาหกรรม ทางลัทธิ ฉะนั้นถ้าทุกท่านซึ่งถือว่าเป็นผู้มีความคิด และมีอิทธิพล มีพลังที่จะทำให้อื่นซึ่งมีความคิดเหมือนกัน ช่วยกันรักษาส่วนรวมให้อยู่ดีกินดีพอสมควร ขออย่า พอลูฟอกิน พอลูฟอกิน มีความสงบ ไม่ให้คนอื่นมาแย่งคุณสมบัตินี้จากเราไปได้ ก็จะเป็นของขวัญวันเกิดที่ถาวร ที่จะมีคุณค่าอยู่ตลอดเวลา...”

ได้มีพระราชดำรัสพระราชทานแก่สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ เมื่อวันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๕๑๘ ความตอนหนึ่งว่า

“...ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมิได้หมายถึงระบบเศรษฐกิจปิด ที่ไม่เกี่ยวข้องกับใคร ไม่ค้าขาย ไม่ส่งออก ไม่ผลิตเพื่อคนอื่น แต่เป็นแนวคิดที่เน้นการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอนบนรากฐานที่เข้มแข็ง โดยชี้ให้ใช้หลักการตนเป็นที่พึ่งของตนเองให้ได้ก่อน จากนั้นจึงพัฒนาตนเองเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สามารถเป็นที่พึ่งแก่ผู้อื่นได้ และนำไปสู่สังคมที่มีการเกื้อกูลซึ่งกันและกันได้ ในที่สุดพอมีพอกินเป็นขั้นที่หนึ่ง ขั้นต่อไปให้มีเกียรติยศด้วยตนเอง ขั้นที่สามให้นึกถึงผู้อื่น...”

หลังจากปี พ.ศ. ๒๕๔๐ แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังมีพระราชดำรัสถึงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พระราชทานติดต่อกันมาอีกหลายปี ได้แก่ พระราชดำรัสที่พระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ถวายพระพรชัยมงคล เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๑ ความตอนหนึ่งว่า

“...คำว่าพอเพียงมีความหมายอีกอย่างหนึ่ง มีความหมายกว้างออกไปอีกไม่ได้หมายถึงการมีพอสำหรับใช้เองเท่านั้น แต่มีความหมายว่าพอมีพอกิน พอมีพอกินนี้ก็แปลว่าเศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง พอเพียงนี้ก็หมายความว่า มีกินมีอยู่ ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่หรูหราก็ได้ แต่ว่าพอ แม้บางอย่างอาจจะดูฟุ่มเฟือย แต่ถ้าทำให้มีความสุข ถ้าทำได้ก็สมควรที่จะทำ สมควรที่จะปฏิบัติ...”

เมื่อปีที่แล้วตอนที่พูดพอเพียง แปลในใจ แล้วก็ได้พูดออกมาด้วยว่าจะแปลเป็น Self – Sufficiency ถึงได้บอกว่าพอเพียงแก่ตนเอง แต่ความจริงเศรษฐกิจพอเพียงนี้ กว้างขวางกว่า Self – Sufficiency คือ Self – Sufficiency นั้นหมายความว่า ผลิตอะไรที่มีพอที่จะใช้ ไม่ต้องไปขอซื้อคนอื่น อยู่ได้ด้วยตนเอง...

ดังนั้นเองคนเราถ้าพอในความต้องการ ก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อย ก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย ถ้าทุกประเทศมีความคิด อันนี้ไม่ใช่เศรษฐกิจ – มีความคิดว่าทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่าพอประมาณไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็อยู่เป็นสุข เพียงพอนี้อาจจะมีมาก

อะลุ่มอล่วยกัน ทำอะไรด้วยเหตุและผล จะเป็นเศรษฐกิจพอเพียง แล้วทุกคนจะมีความสุข แต่พอเพียง...”

พระราชดำรัสที่พระราชทานแก่คณะบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ทูลละอองธุลีพระบาท ถวายพระพรชัยมงคล เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๖ ความตอนหนึ่งว่า

“...แต่เศรษฐกิจพอเพียง สำคัญว่า จะต้องรู้จัก ขั้นตอนคือ ถ้านี้ก็จะทำอะไรให้เร็วเกินไป ไม่พอเพียง แต่ว่าถ้าไม่เร็วเกินไป หรือถ้าช้าเกินไป ก็ไม่พอเพียง ต้องให้รู้จักก้าวหน้า อาจจะเร็วก็ได้ แต่ว่าให้ก้าวหน้า โดยที่ไม่ทำให้คนเดือดร้อน อันนี้เศรษฐกิจพอเพียง ก็คงได้ศึกษามาแล้วว่า เราพูดมาตั้ง ๑๐ ปีแล้ว เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง แล้วก็เศรษฐกิจพอเพียงก็ต้องปฏิบัติด้วย...”

พระราชดำรัสที่พระราชทานแก่คณะบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ทูลละอองธุลีพระบาท ถวายพระพรชัยมงคล เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๘ ความตอนหนึ่งว่า

“...โครงการพระราชดำรินี้ เปิดเผยให้ทุกคนได้ทั้งนั้น แล้วก็ถ้าปฏิบัติตามโครงการพระราชดำรินี้อย่างเศรษฐกิจพอเพียง นี่ก็ตอนนี้ นายกฯ ก็เศรษฐกิจพอเพียง ไม่จ่ายเงิน ไม่ค่อยจ่ายเงินแล้ว ใช้แต่เศรษฐกิจพอเพียง เพราะว่ามีโครงการโฆษณาคุณสมรส ของคณะรัฐมนตรี ก็ชำนาญชาญในเศรษฐกิจพอเพียงเก่งมาก นี่ก็อีกคนที่ทำได้ ก็เลยไม่ต้องห่วง ไม่ทราบว่าคุณสมรสขององคมนตรีจะทำเศรษฐกิจพอเพียงหรือเปล่า สงสัยว่าไม่ ไม่ทำ

แต่ยังไงก็ตาม อย่างนี้เปิดให้ความกว้างขวางของเศรษฐกิจดีขึ้น ถ้ารองนายกฯ ทั้งหลายก็อาจไม่ทำ เพราะเคยชินกับเศรษฐกิจ ที่ต้องใช้เงินมาก ไม่ใช่เศรษฐกิจพอเพียง ไม่พอเพียง ถ้างั้นก็ นายกฯ อาจจะไป นายกฯ และคุณหญิงก็อาจจะให้เพื่อนนายกฯ รองนายกฯ ต่าง ๆ ทำเศรษฐกิจพอเพียงนิดหน่อย ก็จะทำให้อีกสี่สิบปีประเทศชาติไปได้ แต่ก็มีแต่นายกฯ รองนายกฯ จัดการ รวมทั้งคุณสมรสทำเศรษฐกิจพอเพียง ก็เชื่อว่าประเทศจะประหยัดได้เยอะเหมือนกัน คือถ้าไม่ประหยัดประเทศไปไม่ได้ คนอื่นไม่ประหยัด สำหรับคณะรัฐมนตรีประหยัด คณะรองนายกฯ จะทำให้ไปได้ดีเยอะ...”

๑.๒ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) เป็นปรัชญาที่ชี้แนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกๆระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศ ให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสพระราชทานแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๗ และภายหลังวิกฤติเศรษฐกิจ พ.ศ. ๒๕๔๐ ได้ทรงเน้นย้ำเป็นแนวทางการ

แก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิในทางเศรษฐกิจ และสาขาอื่นๆ มาร่วมกันประมวลและกลั่นกรองพระราชดำรัส เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อบรรจุในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕ – ๒๕๔๙) และได้จัดทำเป็นบทความเรื่อง “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” และได้้นำความกราบบังคลทูลพระกรุณาขอพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัย เมื่อวันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๔๒ โดยทรงพระกรุณาปรับปรุงแก้ไขพระราชทาน และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นำบทความที่ทรงแก้ไขแล้วไปเผยแพร่ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของสำนักงานฯ และทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนประชาชนโดยทั่วไป เมื่อวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๔๒ มีใจความดังนี้

“เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้แนะทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของ ประชาชนในทุก ระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน ถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศ ให้ดำเนินไปในทางสายกลางโดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียงหมายถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน

ทั้งนี้จะต้องอาศัย ความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึก ในคุณธรรม ความซื่อสัตย์ สุจริตและให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลง อย่างรวดเร็ว กว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี”^๘

๑.๓ หลักแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง

การพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลาง และความไม่ประมาท โดยคำนึงถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำ^๙

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีหลักพิจารณาอยู่ ๕ ส่วน^{๑๐} ดังนี้

^๘ คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, เศรษฐกิจพอเพียงคืออะไร (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๗), หน้า ๖ – 7

^๙ คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, เศรษฐกิจพอเพียงคืออะไร (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๗), หน้า๑๓

๑. กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็น การมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัย และวิกฤต เพื่อความมั่นคง และความยั่งยืน ของการพัฒนา

๒. คุณลักษณะ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

๓. คำนิยาม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย ๓ คุณลักษณะ พร้อม ๆ กัน ดังนี้

(๑) **ความพอประมาณ** หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

(๒) **ความมีเหตุผล** หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผลโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึง ถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

(๓) **การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว** หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

๔. เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

(๑) **เงื่อนไขความรู้** ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

(๒) **เงื่อนไขคุณธรรม** ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

๕. แนวทางปฏิบัติ/ผลที่คาดว่าจะได้รับ จากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้าน เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่ทรงพระกรุณาปรับปรุงแก้ไขพระราชทานตามข้อ ๑.๒ เป็นที่มาของ นิยาม “๓ ห่วง ๒ เงื่อนไข” ที่คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นำมาใช้ในการรณรงค์เผยแพร่ปรัชญา

^{๑๐} คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, เศรษฐกิจพอเพียงคืออะไร (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๗), หน้า๑๔-๑๗

เศรษฐกิจพอเพียง ผ่านช่องทางต่าง ๆ อยู่ในปัจจุบัน ซึ่งประกอบด้วยความ “พอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน” บนเงื่อนไข “ความรู้ และ คุณธรรม”

๒. ๗๕ ปี ประชาธิปไตยไทย : ไม่เคยพอเพียง

ผู้เขียนได้เคยอธิบายถึงปฐมเหตุแห่งปัญหานานาประการของการเมืองไทยไว้^{๑๑} อาจกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมทางการเมืองอันล้ำหลังของไทยนั้นก็มิสาเหตุมาจาก “ความไม่พอเพียง” ของบรรดานักการเมือง ทหาร และนักธุรกิจที่เป็นตัวละครทางการเมือง ตลอดจนบรรดาประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยนั่นเอง

วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยทั้งวัฒนธรรมทางการเมืองแบบอำนาจนิยม แบบอุปถัมภ์ของชนชั้นนำ และวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้าของประชาชนนั้นล้วนแสดงออกซึ่งความไม่พอเพียงทั้งสิ้น กล่าวสำหรับกลุ่มชนชั้นนำผู้หมุนเวียนเปลี่ยนหน้าผัดกันเข้ามาใช้อำนาจรัฐ นั้น (ส่วนใหญ่) เข้ามาพร้อมกับกระเปาะเปล่า มาพร้อมกับความอดอยากปากแห้ง หมายมั่นปั้นมือจะกอบโกยผลประโยชน์ซึ่งควรจะเป็นของประชาชนทั้งประเทศไปเป็นของตนและพวกพ้อง ทั้งนี้โดยอาศัยความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์สำหรับรัฐบาลพลเรือนที่มาจากการเลือกตั้ง และอาศัยทั้งบุคลิกแบบอำนาจนิยมและความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์สำหรับรัฐบาลทหารที่มาจากพรรคการเมือง

กล่าวสำหรับประชาชนกลุ่มใหญ่ที่มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้านั้นก็ “ขาด” ความมีส่วนร่วมใน การตรวจสอบการใช้อำนาจของผู้บริหารประเทศอันเป็นองค์ประกอบสำคัญของสังคมประชาธิปไตย ในขณะที่ประชาชนอีกกลุ่มหนึ่งที่พยายามเข้ามามีบทบาททางการเมือง ในบางครั้งก็มีส่วนร่วมจน “เกิน” ความพอเหมาะพอควร ด้วยการเรียกร้องประโยชน์ของปัจเจกบุคคลอย่างเอามั่นอย่างสุดโต่ง อย่างขาดสติและปัญญา เรียกร้องเพื่อชัยชนะของฝ่ายตนจน “หลงและลืมประโยชน์สาธารณะ”

หากไล่เรียงประวัติศาสตร์การเมืองไทยนับตั้งแต่คณะราษฎร เปลี่ยนแปลงการปกครองจากรบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่ระบอบ (ที่คณะราษฎรเรียกว่า) ประชาธิปไตย จะพบว่ากลุ่มคนที่หมุนเวียนเข้ามาบริหารประเทศไม่ว่าจะมาจากฝ่ายทหารหรือ พลเรือนต่างก็สาละวนอยู่กับการช่วงชิงอำนาจซึ่ง กันและกัน โดยปรากฏชัดเจนในช่วงหลังสงครามโลกสิ้นสุดลงเป็นต้นมา ในช่วงปี พ.ศ. ๒๔๘๙ – ๒๕๐๐ เกิดการรัฐประหารและการกบฏบ่อยครั้งที่สุด แสดงให้เห็นความสนใจของชนชั้นนำในยุคนั้นที่ต้องการเพียงเข้าสู่อำนาจการ ปกครองประเทศ แต่ละเลยเพิกเฉยที่จะสร้างผลงานเป็นชิ้นเป็นอันตอบแทนประชาชน ต่อมาเมื่อประชาชนบางส่วนเริ่มได้รับการศึกษามากขึ้น ก็พากันลุกฮือ (Uprising) ขับไล่เผด็จการในเดือนตุลาคม ๒๕๑๖ แต่เหตุการณ์หลังจากนั้นก็แสดงให้เห็นถึง

^{๑๑} ฌานีท์ สันตะพันธุ์, “วัฒนธรรมทางการเมืองของไทย : รัฐธรรมนูญที่แท้จริงซึ่งยังไม่เคยถูกยกเลิก,” ใน รวมบทความกฎหมายมหาชน เล่ม ๖ (กรุงเทพฯ : สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, ๒๕๕๐), หน้า ๓๐๕ – ๓๒๖

“ความไม่พอเพียง” ของประชาชนผู้เรียกร้อง (สิ่งที่พวกเขาอ้างว่าเป็น) ประชาธิปไตย ประชาชนบางกลุ่มขาดความรู้สึกพอประมาณในการเรียกร้องต่าง ๆ ขาดเหตุผล แต่ใช้อารมณ์ความรู้สึกคึกคะนองตามกัน และขาดภูมิคุ้มกันที่ดีเพราะ เมื่อภัยจากลัทธิคอมมิวนิสต์แพร่เข้ามาก็สามารถแทรกเข้าไปในหมู่ปัญญาชนใหม่ ได้อย่างรวดเร็วและกว้างขวาง กลุ่มที่แตกแยกทางอุดมการณ์เป็นฝ่ายขวาและฝ่ายซ้ายเข้าเผชิญหน้ากันอย่าง ปราศจากความยับยั้งและไตร่ตรอง

ทุกครั้งที่มีการเลือกตั้งไม่ว่าระดับใด การรณรงค์หาเสียงของผู้สมัครส่วนใหญ่ก็ขาดความพอเพียง ต่างทำทุกวิถีทางให้ได้ชัยชนะเข้าไปในนั่งสภา เรียกว่า “ทุ้มไม่อื่น” ขจัดคู่แข่งแย่งชิงมวลชนอย่างสุดโต่ง ทั้งสาดโคลน สาดเงิน บางแห่งก็สาดกระสุน เมื่อชนะแล้วก็ถอนทุนคืนหมดสิ้น (Winner take all) การเมืองที่สุดโต่งนี้ ยังเปิดให้บทบาทของ “ทุน” เข้ามาอย่างสุดโต่งในการเลือกตั้ง ๒ ครั้งล่าสุด มีการใช้เงินมากมายมหาศาล ทั้งก่อนและหลังเลือกตั้ง มีการแทรกแซงสื่อมวลชน องค์กรอิสระ ทำลายระบบควบคุมและตรวจสอบการใช้อำนาจตามรัฐธรรมนูญหมดสิ้น จนทำให้ความสมดุลของโครงสร้างทางการเมืองการปกครองที่รัฐธรรมนูญวางไว้เสียไป

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๘ ที่ผ่านมามีวิกฤตการณ์ทางการเมืองก็อุบัติขึ้นอีกครั้งหนึ่ง จะเกิดขึ้นจากบุคคลใดหรือกลุ่มใดผู้เขียนไม่ขอกล่าว (หา) ถึง แต่สิ่งที่ผู้เขียนต้องการสื่อถึงท่านทั้งหลายคือ “ปรากฏการณ์” การเผชิญหน้าของพสกนิกรที่ต่างก็อ้างเอา “ความจงรักภักดี” เป็นอาวุธเพื่อหมายจะทำลายล้างฝ่ายตรงกันข้าม โดยมีได้คำนึงถึงเหตุและผล มิได้ใช้โยนิโสมนสิการ (ใช้สติและปัญญาคิดให้รอบคอบแยกแยะ) ว่าทั้งสถาบันและองค์พระมหากษัตริย์ที่ต่างตั้งลงมาให้ทรงมีฝักมีฝ่ายทางการเมืองนั้น จะทรงระคายเคืองเบี่ยงบรมบาทบุคคลเป็นพันนัก ผู้เขียนมิขอกล่าวซ้ำในรายละเอียดซึ่งได้เคยนำเสนอไปแล้ว ณ จุดนี้ผู้เขียนขอกล่าวเพียงว่าการกระทำของบางกลุ่มนั้นแสดงให้เห็นว่า มิได้น้อมนำกระแสพระราชดำรัส “พอเพียง” มาใส่เกล้าใส่กระหม่อมและดำเนินตามให้สมกับที่อ้างตนว่าเป็นผู้จงรักภักดี

๓. สู่อานาคตที่สโตไสด้วยประชาธิปไตยแบบพอเพียง

สืบเนื่องจากพระราชดำรัสที่พระราชทานแก่คณะบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ถวายพระพรชัยมงคล เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๖ ความตอนหนึ่งว่า

“...ถ้าเข้าใจที่พูดที่ทำอะไรอันนี้ เป็นพรที่ดีที่สุด แล้วก็พอใจ ในเรื่องอื่นไม่ใช่เรื่องข้าวเท่าตัวเอง ในเรื่องด้านปกครองทั้งหลาย ในด้านวิชาการอื่น ๆ ทั้งหมดมันก็มีพอเพียงเหมือนกัน อย่างทางโน้นพูดถึงรัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ มีรัฐศาสตร์พอเพียงก็มีเหมือนกัน ถ้าไม่พอเพียงถึงใช้ไม่ได้ ทำให้ละเหาะไปหมด ถ้างั้นก็เลยพูดตะล่อมให้กลับใจว่า ให้พอเพียง ไม่ใช่เศรษฐกิจ ให้พอเพียงในความคิดและทำอะไรพอเพียงสามารถที่จะอยู่ได้ ...”

บันดาลให้ผู้เขียนบังเกิดธรรมจักขุ หรือดวงตาเห็นธรรมว่า แท้จริงแล้วแนวพระราชดำริ “พอเพียง” นี้เองที่จะเป็นทางออกของปัญหาการพัฒนาประชาธิปไตยของไทย

ดังได้กล่าวในบทความเรื่อง “วัฒนธรรมทางการเมืองแบบพลเมือง: แนวทางการสร้างสังคมประชาธิปไตย” อันเป็น “มัชฌิมบท” แล้วว่าผู้เขียนจะได้นำเสนอแนวทางการ หาจุดสมดุลของการ นำเข้าหลักการต่าง ๆ ของตะวันตกและการผดุงไว้ซึ่งความเป็นสังคมประชาธิปไตยของไทยอย่างยั่งยืน ใน บทความชิ้น “ปัจฉิมบท” นี้

แนวทางประชาธิปไตยแบบพอเพียง (Sufficiency Democracy) นี้ก็คือ การนำปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาผสมเข้ากับแนวคิด ทฤษฎีและหลักการของ การปกครองระบอบประชาธิปไตย หาก จะเปรียบเทียบการเมืองการปกครองประเทศเป็นเหมือนรถยนต์ ระบอบประชาธิปไตยก็เป็นระบบเครื่องยนต์ซึ่งขับเคลื่อนรถให้เคลื่อนที่ไปข้าง หน้าได้ ส่วนปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงก็เปรียบดั่งระบบห้ามล้อ หรือระบบเบรก ที่คอยยับยั้งไม่ให้รถแล่นเร็วจนเกินไป และให้รถหยุดเมื่อกำลังจะเกิดอันตราย

ประชาธิปไตยที่จะพอเหมาะพอเจาะ สอดรับกับสภาพทางสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองของไทยได้นั้นจะต้องประกอบด้วย คุณลักษณะ ๓ ประการคือ

๑. ประชาธิปไตยสายกลาง เป็นประชาธิปไตยที่พอประมาณ เป็นประชาธิปไตยที่ไม่มาก (เข้มข้น) เกินไป ไม่น้อย (เจือจาง) เกินไป แต่เป็นประชาธิปไตยที่พอเหมาะพอควรแก่สถานการณ์ การเมือง เศรษฐกิจ สังคมและความมั่นคง ไม่ใช่แนวทางสุดโต่ง^{๑๒} ใช้หลักอหิงสาไม่เบียดเบียนทั้ง ตนเองและผู้อื่น ไม่หาความสุข เรียวกร้อผลประโยชน์บนความทุกข์ ความเดือดร้อนของผู้อื่น ไม่เบียด บังผลประโยชน์ส่วนรวมมาเป็นของตน

๒. ธรรมาธิปไตย^{๑๓} เป็นประชาธิปไตยที่ถือธรรม หรือเหตุผล ความถูกต้องเหมาะสมเป็น ใหญ่เป็นประธาน หาใช้เพียงแต่เสียงของประชาชนข้างมากแต่ถ้อยเดียว ไม่หวั่นไหวไปตามกระแส ตามเสียงนินทาถุสสรรเสริญ เพราะหลายครั้งหลายคราที่เสียงข้างมากอาจไม่ใช่เสียงของความถูกต้อง เป็นประชาธิปไตยที่ต้องก่อปรด้วยสติและปัญญาเป็นเครื่องกำกับเสมอ ทั้งผู้นำและประชาชน ต้องมี

^{๑๒} ในอัมมจักกัปปวัตตนสูตร (พระสูตรที่หมุนกงล้อแห่งธรรม) พระผู้มีพระภาคเจ้าได้แสดงถึงแนวทางปฏิบัติบำเพ็ญตนอันพึงหลีกเลี่ยง แนวทาง “สุดโต่ง” ๒ แนวทาง คือ กามสุขัลลิกานุโยค (การแสวงหาความสุขทางโลก) และ อตตกิลมณานุโยค (การบำเพ็ญตบะทรมาณ ตนเอง) อันเป็นแนวทางที่หย่อนและตึงเกินไป แต่พึงบำเพ็ญโดยมัชฌิมาปฏิปทา (แนวทางสายกลาง) นั่นคืออริยมรรคมีองค์ ๘ เมื่อนั้น พราหมณ์โณภตัญญะก็เกิดธรรมจักขุ (ดวงตาเห็นธรรม) บรรลุโสดาปัตติผล พระพุทธองค์จึงรับสั่งว่า “อณฺเณสิ วต โภ โภณทณฺเณ” (โณภตัญญะได้รู้แล้วหนอ) พราหมณ์โณภตัญญะจึงทูลขอบวช พระพุทธองค์ประทานอนุญาตโดยรับสั่งว่า “จงเป็นภิกษุมารเกิด ธรรมวินัยเรา กล่าวไว้ดีแล้ว จงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด” พระอัญญาโณภตัญญะจึงเป็นปฐมสาวกในบวร พระพุทธศาสนา วิธีการที่พระพุทธเจ้าบวชให้นี้รู้จักกันต่อมาว่า “เอหิภิกขุอุปสัมปทา” ที่เล่ามายาวเหยียดนี้ก็เพื่อจะบอกว่า “ทางสาย กลาง” นี้เองเป็นธรรมะอันสำคัญที่เป็นแก่นแห่งพระพุทธศาสนา ทำให้พระรัตนตรัยครบองค์สาม ยังผลให้พระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้น ทำ ให้กงล้อแห่งธรรมเริ่มหมุน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงเริ่มขึ้นนับแต่วันเพ็ญเดือน ๘ เมื่อ ๔๕ ปีก่อนพุทธศักราชนั่นเอง

^{๑๓} สโรช สันตะพันธ์, “พระพุทธศาสนากับหลักพื้นฐานกฎหมายมหาชน,” ใน รวมบทความกฎหมายมหาชน เล่ม ๖, หน้า ๙๙ - ๑๑๑

โยนิโสมนสิการ หรือการคิดอย่างแยกกาย คือพิจารณาเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง คำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ ไม่ใช่ความพึงพอใจ หรืออารมณ์ของตนเองเป็นที่ตั้ง

๓. ประชาธิปไตยที่มีภูมิคุ้มกัน เป็นประชาธิปไตยที่ไม่ประมาท เป็นประชาธิปไตยที่รู้เท่ารู้ทันและเตรียมพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต เป็นประชาธิปไตยที่ยืดหยุ่น เลือกรับและผสมผสานหลักการของตะวันตกที่สอดคล้องกับสังคมไทย สามารถก้าวทันและพร้อมรับกับกระแสโลกาภิวัตน์

คุณลักษณะของประชาธิปไตยแบบพอเพียงทั้ง ๓ ประการนี้ยังต้องประกอบด้วย เงื่อนไข ๒ ประการ คือ

๑. ความรู้ เป็นประชาธิปไตยที่ถูกต้องตามหลักวิชา ความเข้าใจของผู้ใช้ประชาธิปไตยต้องไม่คลาดเคลื่อนไปจากอุดมการณ์ที่แท้จริง ของประชาธิปไตย ต้องไม่นำประชาธิปไตยมาแอบอ้างบังหน้า เพื่อลบล้างฝ่ายตรงข้าม แย่งชิงอำนาจกันเอง หรือเพื่อนำประเทศไปสู่ระบอบการปกครองอื่นอันไม่พึงปรารถนา

๒. คุณธรรม มุ่งเน้นที่ตัวผู้นำ ผู้ใช้อำนาจแทนประชาชนต้องมีคุณธรรมประจำใจ ประการหนึ่งคือ *ทศพิธราชธรรม* และ *พรหมวิหารธรรม* ซึ่งมีผู้เข้าใจผิดกันมากว่าเป็นธรรมะสำหรับพระมหากษัตริย์เท่านั้น แท้จริงแล้วเป็นธรรมะของผู้ปกครอง ผู้เป็นใหญ่ในทุก ๆ ระดับพียงนำมาเป็นเครื่องกำกับ เป็นกรอบการใช้อำนาจแห่งตน นอกเหนือจากกฎหมายซึ่งมีความละเอียดลึกซึ้งน้อยกว่า แนวทางประชาธิปไตยแบบพอเพียงนี้จะสมบูรณ์ได้ก็ต่อเมื่อได้ถูกนำมาปฏิบัติทั้ง ๒ ภาคส่วนของการเมืองการปกครองนั้นคือ

๑. ภาคส่วนของกฎหมายและสถาบัน (Hardware) การออกแบบโครงสร้างสถาบันการเมือง องค์กรตรวจสอบการใช้อำนาจ การรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนในกฎหมายลายลักษณ์อักษรที่เรียกว่า “รัฐธรรมนูญ” นั้นจะต้องคิดออกแบบด้วยแนวทางประชาธิปไตยแบบพอเพียง โดยคำนึงถึงโครงสร้างส่วนกลางหรือโครงสร้างพื้นฐานของสังคมไทยให้มาก เพราะรัฐธรรมนูญของไทยนั้นมี “บริบท” ที่แตกต่างจากรัฐธรรมนูญของตะวันตกอยู่ประการหนึ่งคือ รัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษรของไทยนั้นมี “ไส้ใน” เป็นรัฐธรรมนูญที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรแทรกอยู่ นั่นคือ กลุ่มต่าง ๆ ในสังคมซึ่งเป็น “พลังขับเคลื่อน” ระบบการเมืองการปกครองของไทยมาตลอด ๗๕ ปี ได้แก่

๑. *สถาบันพระมหากษัตริย์* ซึ่งทรง “ปกเกล้า” เหล่าพสกนิกรด้วยความร่มเย็นเป็นสุข สมดังเนื้อเพลงภูมิแผ่นดิน นวมินทร์มหาราชา ที่ว่า “...อ้อองค์สุริศรีมีธรรมส่อง ปกครองอย่างทรงพระเมตตา ดุจบิดร เหล่าประชาทุกซ์ร้อนใด ๆ กรายมา ไอ้ฟ้าเป็นดั่งฝนดับไฟ...”

๒. พี่น้องประชาชนกลุ่มอาชีพเกษตรกรในต่างจังหวัดและกลุ่มอาชีพรับจ้างในกรุงเทพมหานคร ซึ่งคิดเป็นประมาณ ร้อยละ ๘๐ ของสังคมไทย ซึ่งเป็นตัวชี้ขาดการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ในแต่ละครั้ง

๓. กลุ่มคนชั้นกลาง ได้แก่ กลุ่มนักธุรกิจ นายทุนและปัญญาชน นักวิชาการ ซึ่งมีอยู่ประมาณร้อยละ ๑๐ ของสังคม กลุ่มนี้จะเป็นตัวชี้ขาดการดำรงอยู่ของรัฐบาลไม่ว่าจะเป็นรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งหรือไม่ก็ตาม

๔. กลุ่มข้าราชการ ซึ่งหมายรวมถึง “กองทัพ” พลังขับเคลื่อน “กงล้อแห่งรัฐธรรมนูญ” ทั้ง ๔ อานูภาพนี้ ขอเรียกว่า “รัฐธรรมนูญจิตวานูภาพ” ^{๑๔}

ตัวอย่างการแสดงพลังของรัฐธรรมนูญจิตวานูภาพที่เพิ่งเกิดขึ้น คือ ปรากฏการณ์การชุมนุมเรียกร้องของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย และเหตุการณ์เมื่อวันที่ ๑๙ กันยายน ๒๕๕๙ สาเหตุ (ส่วนหนึ่ง) เกิดจากตัวรัฐธรรมนูญปี ๒๕๔๐ เองที่ปฏิรูประบบการเมือง โดยดึงกลุ่มนายทุนชนชั้นกลาง และกลุ่มข้าราชการ (โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าราชการทหาร) “ออกจากระบบการเมือง” คือออกจากรัฐสภาในระบบแต่งตั้งเดิม (ซึ่งผสมเข้ากับวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยได้เป็นอย่างดี) รัฐสภาซึ่งเคยเป็น “เวที” ให้คนกลุ่มนี้ได้แสดงออกถูกปิดลง ดังนั้น “เกลียว” ที่ถูกขั่นจนเข็งถึงที่สุด จึงแตกออก ยังผลให้รัฐธรรมนูญฉบับประชาชนแตกสลายลงในชั่วข้ามคืน พร้อมกับการที่จิตวานูภาพกลุ่มที่ ๔ ทวงบทบาทของตนกลับคืนมา

ในเมื่อกฎหมายมีหน้าที่ประการหนึ่งคือ หน้าที่จัดสรรทรัพยากร (Allocation of Resources) ให้แก่กลุ่มผลประโยชน์ (Interest Groups) ทุกกลุ่มในสังคมอย่างเป็นธรรม ทางหนึ่งที่จะลดความเข็งเกลียวลงได้คือการ ออกแบบรัฐธรรมนูญโดยแบ่งสรรทรัพยากรให้กลุ่มผลประโยชน์ทุกกลุ่มในสังคมอย่าง เหมาะสม พอเหมาะพอควรกับบริบททางการเมืองของไทยซึ่งไม่เหมือนที่ใดในโลก จึงไม่อาจออกแบบรัฐธรรมนูญและสถาบันการเมืองโดย “นำเข้า” หลักการและหลักกฎหมายจากตะวันตกมา “ทั้งดุ้น” โดยไม่ปรับปรุงให้พอเหมาะสอดคล้องกับสังคมการเมืองของไทย แต่ทั้งนี้โดยไม่คลาดไปจากอุดมการณ์หลักคืออุดมการณ์ประชาธิปไตย

ดังนั้น สิ่งหนึ่งซึ่งผู้ร่างรัฐธรรมนูญต้องคำนึงถึงอยู่เสมอคือ หลักประชาธิปไตย ซึ่งมีองค์ประกอบ ๓ ส่วน คือ อุดมการณ์ประชาธิปไตย หลักการของประชาธิปไตย และวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย การร่างรัฐธรรมนูญจะต้อง “ไม่ทิ้ง” องค์ประกอบข้อใดข้อหนึ่งของหลักประชาธิปไตยเสีย และยิ่งไปกว่านั้นคือ “กฎหมายเป็นปรากฏการณ์ทางสังคม” และ “รัฐธรรมนูญเป็นปรากฏการณ์ทางการเมือง” ซึ่งต่างมีอิทธิพล ผลสะท้อนซึ่งกันและกัน การร่างกฎหมายจึงปฏิเสธ

¹⁴ จิตวา แปลว่า สี่, อานูภาพ แปลว่า อำนาจ ความยิ่งใหญ่ จิตวา + อานูภาพ = จิตวานูภาพ เป็นคำสมาสแบบสระสนธิ แปลจากคำหลังไปคำหน้า เพราะคำหลังเป็นคำหลัก คำหน้าเป็นคำขยาย แปลว่า อำนาจทั้งสี่

เสียไม่ได้ที่จะต้องคำนึงถึง “ความเหมาะสม” ของแต่ละสังคมซึ่งมีที่มาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี อุปนิสัยใจคอของคนในชาติที่แตกต่างกันด้วย ดังนั้น “กำแพง” ที่ผู้ร่าง รัฐธรรมนูญไม่ว่ายุคใดสมัยใดต้องข้ามผ่านไปให้จงได้คือการผสาน “หลักการตะวันตก” เข้ากับ “คนตะวันออก” อย่างพอเหมาะ พอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกัน โดยไม่สูญเสียความเป็น ประชาธิปไตย เพื่อธำรงรักษาไว้ซึ่งประชาธิปไตยที่ยั่งยืน มิใช่ประชาธิปไตยเพียง ๘ ปี ๑๑ เดือน ๘ วัน

๒. ภาคส่วนของวัฒนธรรมทางการเมือง (Software) ขอเพียงให้ “คน” ที่เข้ามาใช้อำนาจ แทนรัฐ ในนามของรัฐ ได้ใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนส่วนรวมผู้เป็นเจ้าของอำนาจอย่าง แท้ จริ่ง และด้วยใจเป็นธรรม ขอให้ทุกฝ่ายจงน้อมนำ แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราช ดำรัส มาเป็นธงนำในการดำเนินชีวิต เพียงเท่านี้วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยก็จะบังเกิด เป็นจริงขึ้นได้ เมื่อ นั้นสังคมประชาธิปไตยสมบูรณ์แบบก็จะถูกสถาปนาขึ้นและธำรงอยู่ได้อย่าง ยั่งยืน เหมือนดั่งนานาประเทศที่มีสังคมประชาธิปไตยอันเข้มแข็งมาหลายร้อยปี

บรรณานุกรม

- กองบรรณาธิการ INN. กษัตริย์นักประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ร่วมด้วยช่วยกัน, ๒๕๕๐.
- คณะกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. เศรษฐกิจพอเพียงคืออะไร. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๘.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. Non-political action to political action. ผู้จัดการรายวัน, ๑๒ กันยายน ๒๕๕๔ : ๑๖.
- ฉานทิพย์ สันตะพันธ์. “วัฒนธรรมทางการเมืองของไทย : รัฐธรรมนูญที่แท้จริงซึ่งยังไม่เคยถูกยกเลิก.” ใน รวมบทความกฎหมายมหาชน เล่ม ๖. กรุงเทพฯ : สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, ๒๕๕๐ : ๓๐๕ - ๓๒๖.
- นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. พระผู้ทรงปกเกล้าประชาธิปไตย : ๖๐ ปีสิริราชสมบัติกับการเมืองการปกครองไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๙.
- บุศรา นิยมเวช. ประชาธิปไตยแบบพอเพียงในประเทศไทย. ในวารสารวิจัยรามคำแหง (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์) ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๕ : ๔๘.
- ประมวล รุจนเสรี. สมดุลประเทศไทย. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๗.
- ราชบัณฑิตยสถาน. ใต้ร่มพระบารมี จักรีนฤพดินทร์ สยามมินทราธิราช. กรุงเทพฯ : คณะบรรณาธิการจัดทำสารานุกรมประวัติศาสตร์ไทย, ๒๕๔๗.
- ลิขิต อีระเวทิน. การเมืองและประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ : มิสเตอร์ก๊อปปี (ประเทศไทย). ๒๕๕๒.
- สโรช สันตะพันธ์. “พระพุทธศาสนากับหลักพื้นฐานกฎหมายมหาชน.” ใน รวมบทความกฎหมาย เล่ม ๖. กรุงเทพฯ : สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, ๒๕๕๐ : ๙๙ - ๑๑๑.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม. หลักการเสริมสร้างคุณธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๔๙.
- สุนทร กุลวัฒนวรพงศ์. เศรษฐกิจพอเพียง - ทฤษฎีใหม่. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๔.
- สุเมธ ตันติเวชกุล. “เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ.” ใน ใต้เบื้องพระยุคลบาท. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๔.
- อภิชัย พันธเสน. สังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๙.